

CALLATIS. CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN NECROPOLA ROMANO-BIZANTINĂ

Laurențiu RADU*
Mihai IONESCU*

Cuvinte cheie: *Callatis, necropola romano-bizantină, Zwiebelknopffibeln, cistă din calcar.*

Mots-clés: *Callatis, nécropole romano-byzantine, Zwiebelknopffibeln, ciste en calcaire.*

Rezumat: *Articolul prezintă o cercetare arheologică efectuată în anul 2006, care a dus la identificarea a 7 morminte de înhumăție, databile în epoca romano-bizantină. Dintre ele unul este protejat în lateral cu blochete de calcar, cinci sunt acoperite cu dale din calcar și unul este depus în cistă din dale mari de calcar. Inventarul funerar este alcătuit dintr-o fibulă cu butoni în formă de ceapă, un cuțit din fier și două fragmente de sticlă, provenite de la un vas sferic cu gura evazată.*

Résumé: *L'article présente une recherche archéologique menée en 2006, qui a conduit à l'identification de sept tombes à inhumation, datables de l'époque romano-byzantine. L'une de ces tombes est protégée sur les côtés par de petits blocs calcaires, cinq sont recouvertes de dalles calcaires et une autre est placée dans une ciste en grandes dalles calcaires. L'inventaire funéraire se compose d'une fibule aux boutons en forme d'oignon, un couteau de fer et deux fragments provenant d'un vase sphérique en verre.*

În luna mai a anului 2006 am efectuat o cercetare arheologică preventivă pe str. Mihai Viteazu nr. 64. Amplasamentul este situat în imediata vecinătate a zonei de necropolă romano-bizantină callatiene, unde s-au identificat de-a lungul anilor complexe funerare aparținând perioadelor elenistică, romană și romano-bizantină. Amintim cercetările efectuate de către C. Preda în zona fostei fabrici de lapte¹, săpăturile din anul 2000 ocazionate de construirea locuințelor sociale de pe

* Laurențiu RADU & Mihai IONESCU: Complexul Cultural "Callatis" Mangalia, secția Muzeul de Arheologie "Callatis", Șos. Constanței, nr. 7-9, Mangalia, jud. Constanța, cod 905500; e-mail: laurentziu2003@yahoo.ca; e-mail: ionescumihai2000@yahoo.it

¹ PREDA 1980, *passim*.

str. Oituz², cercetarea din anul 2003 de pe aceeași stradă, la nr. 56 D³, alte descoperiri înregistrate pe str. Portului, nr. 40⁴, str. G-ral Boerescu, nr. 4⁵ și de-a lungul căii ferate ce străbate orașul, paralel cu str. Portului.

Au fost trasate două secțiuni S1 și S2, orientate N-S (S1= 10,20 x 3 m și S2= 8,70 x 2 m). S-au identificat 7 complexe funerare de înhumație, orientate est-vest, cu craniul la vest (Pl. 1). Mormintele au fost numerotate în ordinea descoperirii:

M 1. S1. c. 1-2 (- 0,75 m) mormânt de înhumație protejat cu un șir de 9 blochete de calcar nefasonate, de diverse dimensiuni, amplasate neregulat pe latura de nord. Groapa mormântului este de formă neregulată și se evidențiază cu greu. Scheletul, de copil sau adolescent, este slab conservat. Fără inventar. (Pl. 1; Fig. 1.)

M 2. S 1. c. 4 (- 0,95 m); mormânt de înhumație acoperit cu lespezi de calcar de formă neregulată, una dintre pietre lipsește. Dimensiunea amenajării din calcar este mai mică decât groapa mormântului, care se evidențiază datorită culorii diferite a solului. Groapa are o formă aproximativ rectangulară, cu colțurile rotunjite. Scheletul, aflat la - 1,35 m, aparține unui adult, probabil femeie și este întins pe spate, cu capul ușor înclinat pe umărul drept; brațele sunt așezate pe abdomen, relativ bine conservat (Fig. 2). Fără inventar. Mormântul M 2 a fost realizat foarte aproape de M 5, motiv pentru care amenajările din blochete și plăci de calcar ale celor două morminte sunt apropiate, iar delimitarea apare datorită diferenței de - 0,20 m, dintre cotele celor două morminte (Pl. 2; Fig. 2).

M 3. S1. c. 5. (- 0,75 m) mormânt de înhumație acoperit cu blochete de calcar de diverse forme și dimensiuni. Groapa are formă rectangulară cu colțurile rotunjite. Scheletul, aflat la - 1,30 m, aparține unui adult; are brațele încrucișate pe abdomen și este relativ bine conservat (Pl. 2; Fig. 3). Fără inventar.

M 4. S 1. c. 5 (- 0,90 m) mormânt de înhumație acoperit cu lespezi de piatră, de formă neregulată, fixate cu blochete de calcar mai mici și fragmente de *tegulae*. Scheletul, aflat la - 1,35 m, foarte slab conservat, aparține unui adult (Pl. 2; Fig. 4). Ca inventar, conține o fibulă aurită din bronz cu butoni în formă de ceapă și un cuțit din fier, ambele obiecte fiind situate în zona tibiilor.

M 5. S 1. c. 5 (- 0,70 m) mormânt de înhumație acoperit cu dale din calcar, aflat în profilul de vest al secțiunii S 1, descoperit cu ocazia cercetării mormântului M 2. S-a putut cerceta doar pe o porțiune de 0,80 m, până la bazinul scheletului. Schelet, probabil de adult; fără inventar (Pl. 2).

M 6. S 2. c. 4-5 (- 0,90 m) mormânt de înhumație în cistă de calcar, cu

² IONESCU, ALEXANDRU, CONSTANTIN 2002-2003, p. 279-291; CONSTANTIN, RADU, IONESCU, ALEXANDRU 2007, p. 241-296.

³ RADU & IORGUȘ 2012, p. 465-475.

⁴ CCA. Campania 2003 (2004), p. 182, nr. 111.

⁵ CCA. Campania 2002 (2003), p. 187, nr. 114/2.

înhumări multiple, situat în profilul de est al secțiunii S 2. Dimensiunile cistei sunt de 1,80 x 0,60 m; placa de calcar de pe latura sudică, mult tocită, refolosită, provine probabil de la un pavaj din cetate. S-au putut identifica 5 schelete, dintre care două aparțin unui nivel superior de înhumare (Pl. 3; Fig. 5), iar celelalte 3 aparțin nivelului inferior, cele două nivele fiind despărțite de un strat de pământ galben cu o grosime de 0,15 m. Nivelul inferior de înhumare se află sub nivelul cistei cu 0,15 m și la - 1,10 m față de marginea de sus a cistei. În solul din cistă s-au descoperit numeroase fragmente osteologice umane, dovedind intervențiile prilejuite de înhumările multiple. Ca inventar, s-au descoperit două fragmente de sticlă aparținând unui vas cu corpul sferic și gura evazată.

M 7. S 2. c. 2-3 (- 0,90 m) mormânt de înhumare acoperit cu dale din calcar, aflat în zona profilului estic al secțiunii S 2. Scheletul, aflat la - 1,35 m, este slab conservat, cu brațele plasate în zona bazinului și aparține unui adult (Pl. 3; Fig. 6). Fără inventar.

Imediat la nord de M 3 S 1, la adâncimea de cca. - 0,35 m, s-au descoperit fragmentele unei amfore databile în epoca romano-bizantină (C 1). Nu putem preciza dacă amfora se încadrează în contextul funerar ori este o descoperire fortuită. Din analiza fragmentelor ceramice recoltate, rezultă că aceasta aparține probabil tipului Kuzmanov XV, larg răspândit în bazinul pontic, în intervalul cronologic delimitat de ultimul sfert al secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea p. Chr.⁶

Catalog

1. Fibulă din bronz ⁷ cu butoni în formă de ceapă (*Zwiebelknopffibeln*)⁸, ce mai păstrează pe alocuri urme de aurire (L : 61 mm). Butonii sunt globulari, ușor alungiți și fațetați. Butonul central lipsește. Decorul este compus din adâncituri dreptunghiulare ce crează, în relief, la extremitățile piciorului, aspectul unei cruci duble (Fig. 7 a, b, c). Se încadrează în tipul 31c1 - Feugère, datat 340-360⁹, sau 24 d la Genčeva¹⁰. Analogii aflăm la Chersones¹¹, Irbid (Iordania)¹², Amiens¹³ și la Silistra, unde apare împreună cu o monedă Constantin I (306-337)¹⁴. Alte fibule din bronz aurit, cu butoni în formă de ceapă, au fost descoperite într-un mormânt în firidă la Tomis, împreună cu o monedă de bronz din anii 330-335 p. Chr.¹⁵ și la

⁶ OPAIȚ 1991, p. 141, 178, pl. 12, nr. 73

⁷ Nr. inventar 3430.

⁸ O sinteză recentă publicată de G. Nuțu și C. Chiriac se referă la acest tip de fibule descoperite în Dobrogea, vezi NUȚU & CHIRIAC 2012, p. 199-212; alte referiri la CURTA 1992, p. 37-97.

⁹ FEUGÈRE 1985, p. 426.

¹⁰ GENČEVA 2004, p. 114, pl. 21/5.

¹¹ KOSTROMICHYOV 2012, p. 96, nr. 87, 143, pl. 10, 87.

¹² KUHNEN 1988, p. 93, abb. 1.

¹³ DILLY 1978, p. 170, 171, pl. IX, 63.

¹⁴ MILOSHEVICH & DONEVSKI 2002, p. 42, 48, pl. II, 4.

¹⁵ BUCOVALĂ & PAȘCA 1988-1989, p. 139, pl. 4, e; LUNGU & CHERA 1982, p. 190,

Callatis¹⁶. Fibulele de la Callatis au fost datate între 350 și 380 p. Chr.¹⁷, interval în care se încadrează și fibula noastră.

2. Cuțit din fier¹⁸ (L : 155 mm, l. max : 23 mm), cu analogii la Callatis¹⁹ și la Tomis²⁰, datat tot în secolul al IV-lea p. Chr. (Fig. 7 d).

3. M 6 - două fragmente de sticlă aparținând unui vas cu corpul sferic și gura evazată, pentru care aflăm analogii la Callatis, în exemplare datate către mijlocul și în a doua jumătate a secolului al IV-lea p. Chr.²¹.

*

Din punct de vedere al tipului constructiv, predomină mormintele protejate cu blochete de calcar, înregistrându-se cinci asemenea morminte din totalul de șapte. Sunt prezente și celelalte tipuri binecunoscute în ariile funerare callatiene de epocă romano-bizantină: cista din piatră cu capac care adăpostește înmormântări multiple²², ca și protecția laterală a scheletului cu pietre, aceasta fiind utilizată pentru un copil/adolescent.

Pe baza inventarului descoperit și a analogiilor prezente în aria funerară callatiană, putem data mormintele recent descoperite în a doua jumătate sau mai degrabă spre finalul secolului al IV-lea p. Chr.

Se evidențiază totodată prezența mormintelor romano-bizantine și în zone mai îndepărtate de zona de necropolă cercetată de regretatul prof. Constantin Preda. De-a lungul anilor, în aria de necropolă romano-bizantină, au fost descoperite și cercetate complexe funerare ce aparțin epocilor elenistică și romană.

BIBLIOGRAFIE

BUCOVALĂ & PAȘCA 1988-1989 – M. Bucovală & C. Pașca, *Descoperiri recente în necropolele de epocă romană și romano-bizantină la Tomis*, Pontica 21-22 (1988-1989), p. 123-161.

CHERA-MĂRGINEANU & LUNGU 1984 – C. Chera-Mărgineanu & V. Lungu, *Noi descoperiri din necropolele tomitane*, Pontica 17 (1984), p. 109-130.

CONSTANTIN, RADU, IONESCU, ALEXANDRU 2007 – R. Constantin, L. Radu, M. Ionescu, N. Alexandru, *Mangalia. Cercetări arheologice de salvare*, Peuce S. N., 5 (2007), p. 241-296.

CURTA 1992 – Fl. Curta, *Die Fibeln der Sammlung „V. Culică”*, Dacia, N.S., 36 (1992), p. 37-97.

193.

¹⁶ PEDA 1980, p. 34-36; IONESCU, ALEXANDRU & CONSTANTIN 2002-2003, p. 234, M 5.

¹⁷ PEDA 1980, p. 36.

¹⁸ Nr. inventar 3429.

¹⁹ PEDA 1980, p. 63.

²⁰ BUCOVALĂ & PAȘCA 1988-1989, p. 158; CHERA-MĂRGINEANU & LUNGU 1984, p. 124, M 2, pl. 1/13.

²¹ PEDA 1980, p. 33, pl. LXXII, M 192, pl. LXXVIII, M 252.

²² La PEDA 1980, p. 15, este considerat tipul reprezentativ pentru epoca romano-bizantină de la Callatis; cercetările ulterioare au infirmat opinia, arătând că acest tip de mormânt este reprezentativ doar pentru sectorul necropolei cercetat de C. Preda.

DILLY 1978 – G. Dilly, *Les fibules gallo-romaines du Musée de Picardie*, Cahiers archéologiques de Picardie 5 (1978), p. 157-175.

FEUGÈRE 1985 – M. Feugère, *Les fibules en Gaule Méridionale de la conquête à la fin du Ve – s. ap. J. –C.*, Revue archéologique de Narbonnaise. Supplément au tome 12 (1985).

GENČEVA 2004 – E. Genčeva, *Les fibules romaines de Bulgarie de la fin du Ier s. av. J.-C. à la fin du VIe s. ap. J.-C.*, Veliko-Tărnovo, 2004.

IONESCU, ALEXANDRU, CONSTANTIN 2002-2003 – M. Ionescu, N. Alexandru, R. Constantin, *Noi cercetări în necropola paleocreștină callatiană*, Pontica 35-36 (2002-2003), p. 225-277.

KOSTROMICHYOV 2012 – D. Kostromichyov, *Roman Brooches in Chersones*, Херсонесский Сборник 17 (2012), p. 47-154 (în rusă).

KUHNEN 1988 – H. P. Kuhnen, *Zwiebelknopffibeln aus Palaestine und Arabia. Überlegungen zur Interpretation einer spätrömischen Fibelform*, Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins 104 (1988), p. 92-124.

LUNGU & CHERA-MĂRGINEANU 1982 – V. Lungu & C. Chera-Mărgineanu, *Contribuții la cunoașterea unei necropole creștine a Tomisului*, Pontica 15 (1982), p. 175-199.

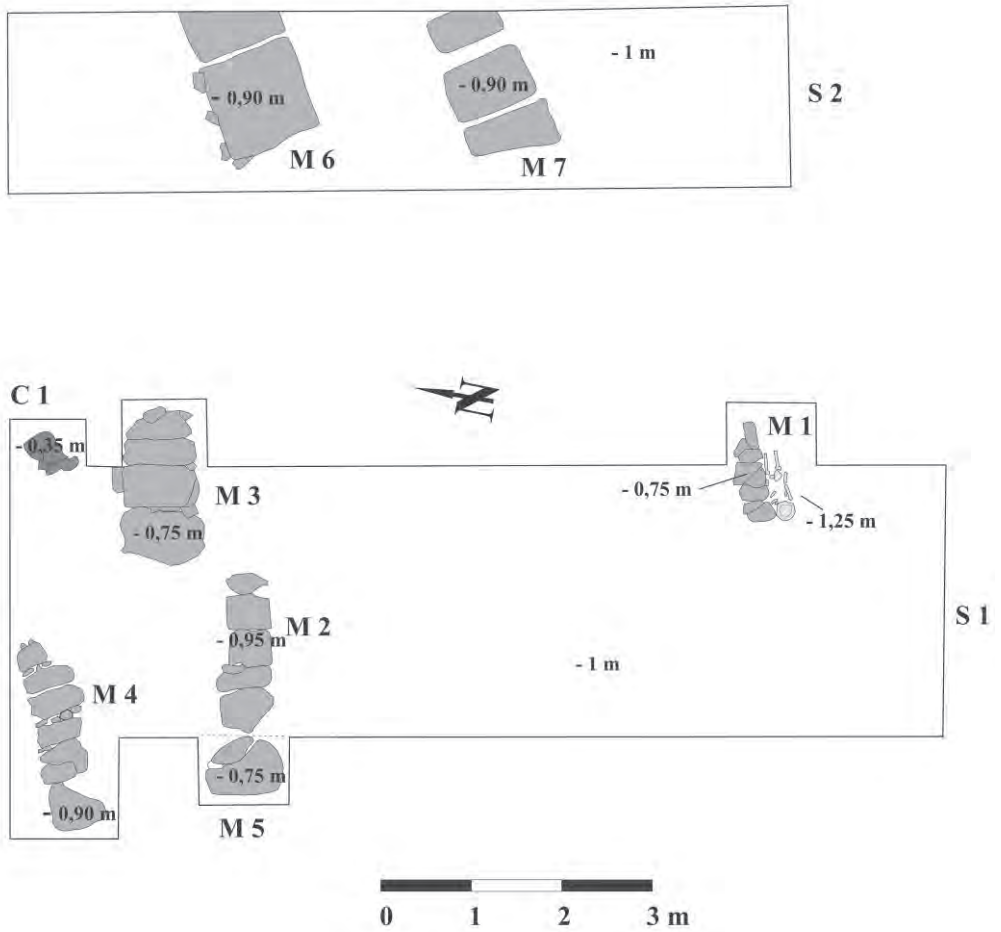
MILOSHEVICH & DONEVSKI 2002 – G. Miloshevich & P. Donevski, *Late antique Tombs from Silistra (Durostorum)*, Dobrudja 20 (2002), p. 41-54.

NUȚU & CHIRIAC 2012 – G. Nuțu & C. Chiriac, *Late Roman Brooches from Dobroudja*, Istros 18 (2012), p. 199-212.

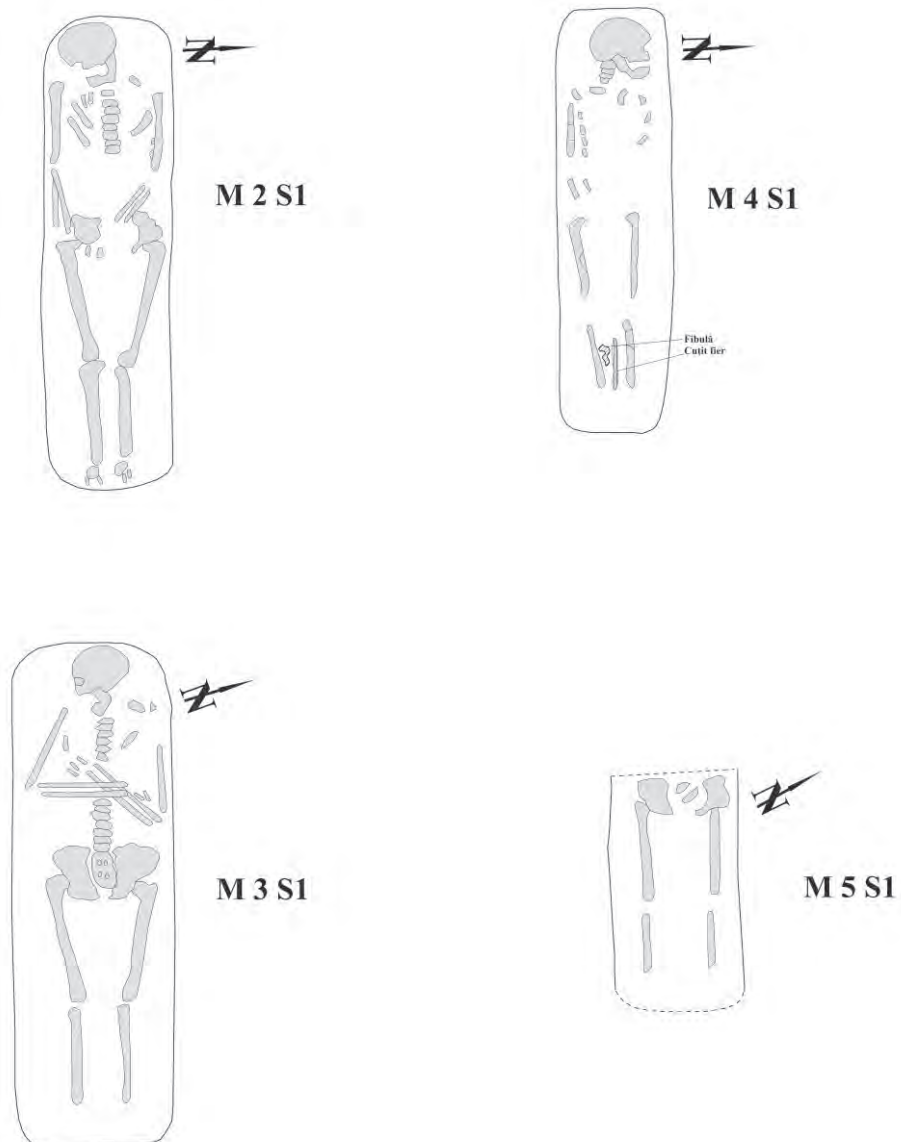
OPAIȚ 1991- A. Opaîț, *Ceramica din așezarea și cetatea de la Independența (Murighiol), secolele V î.e.n. – VII e. n.*, Peuce 10 (1991), p. 133-180.

PREDA 1980 – C. Preda, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București, 1980.

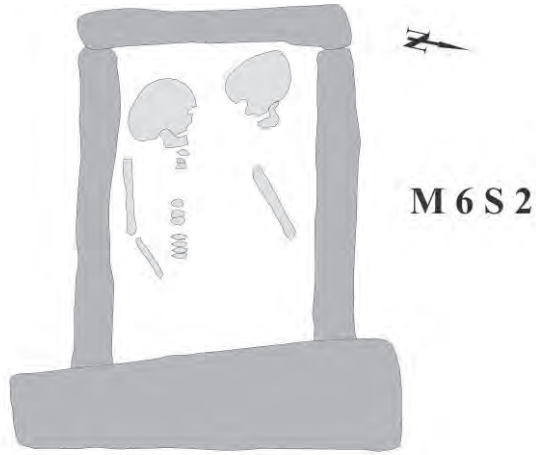
RADU & IORGUȘ 2012 – L. Radu & C. Iorguș, *Callatis: cercetări de salvare în necropola romano-bizantină*, Pontica 45 (2012), p. 465-475.

Pl. 1 - Planul general al cercetării arheologice de pe str. Mihai Viteazu, nr. 64.

Pl. 2 (M 2 – M 5).

Pl. 3 (M 6, M 7).

Fig. 1(M1).

Fig. 2(M2).

Fig. 3(M3).

Fig. 4(M4).

Fig. 5(M6).

Fig. 6(M7).

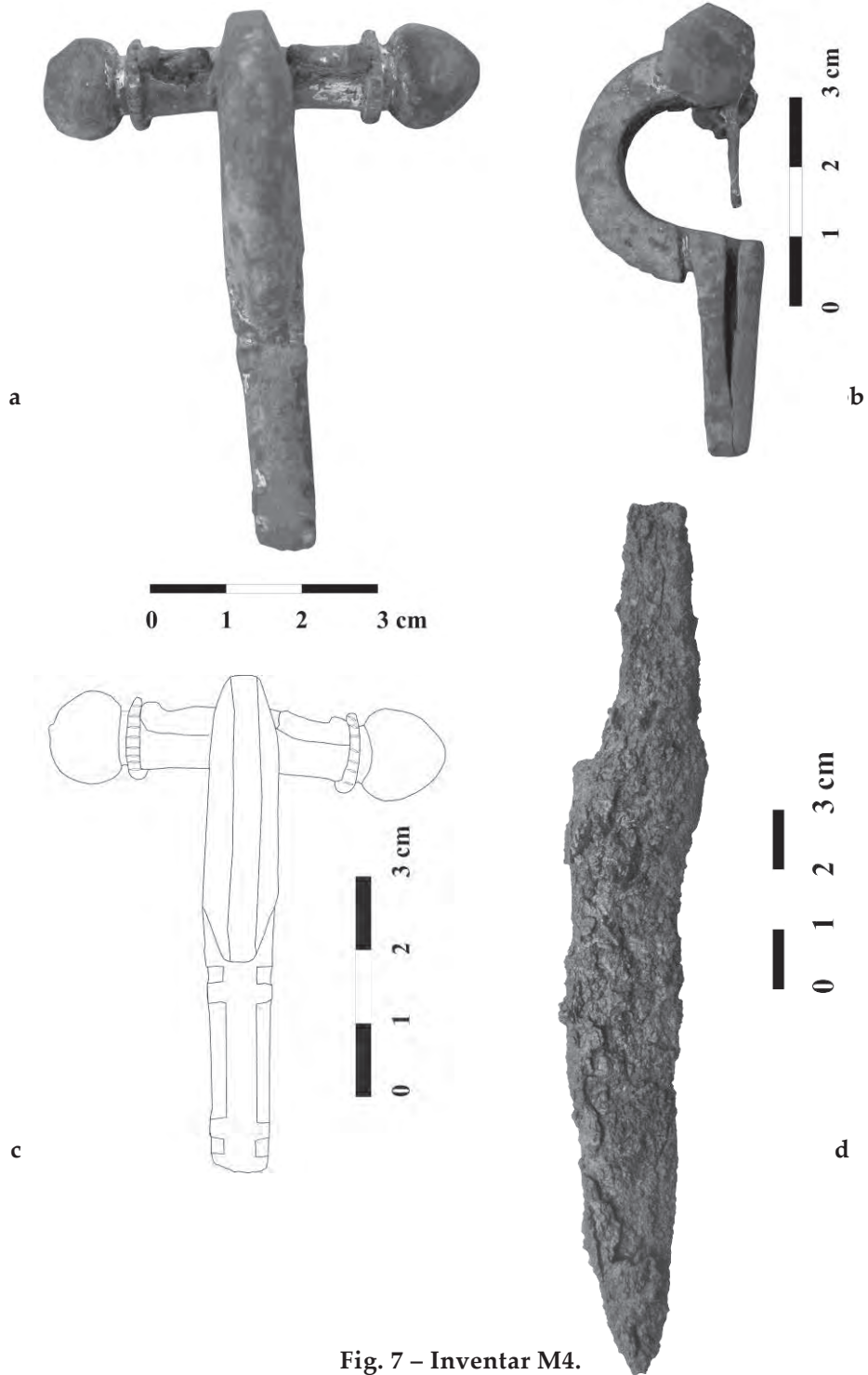

Fig. 7 – Inventar M4.